

Publikálva: Régió a hármashatár mentén, Dél-Alföldi Régió, Szerk.: Soós Edit és Fejes Zsuzsanna, Kiadó: Szegedi Tudományegyetem, Állami- és Jogtudományi Kar, Politológiai Tanszék, Szeged, 2010. pp. 76-93.

Ricz András — Gábrity Molnár Irén: A Vajdaság régiókapcsolatai a Dél-Alfölddel

Bevezető

Szerbia és annak szerves része, Vajdaság Autonóm Tartomány és a Dél-alföldi Régió kapcsolata a földrajzi közelségnek és a történelmi hagyományoknak köszönhetően nagyon szoros. Még nem is beszélhetünk sem Dél-alföldi Régióról, sem Vajdaságról, amikor a két térség egyes részei már egy szerves egységet alkottak a történelmi Magyarország, majd pedig az Osztrák-Magyar Monarchia keretében. Az első világháború utáni határhúzásig Bács-Bodrog, Csongrád, Torontál és Csanád vármegyék az akkori ország déli részét alkották. A határ meghúzásával Bács-Bodrog vármegye szinte egésze az északi felső Bácska kivételével az akkori Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz került — hasonlóan Torontálhoz —, míg Csongrád és Csanád vármegyék déli részei kerültek el Magyarországtól.

Ezt a két régiót a történelmi összetartozáson és a földrajzi közelségen, valamint az infrastrukturális hálózatokon kívül összekötik az itt élő emberek hagyományai, a rokoni, baráti kapcsolatok, valamint az a közös kultúra, amelyet a térség színes nemzeti összetétele jelképez évszázadok óta.

E munkának nem célja a történelmi kapcsolatok elemzése, ugyanis helyett elemezzük azt a határt, ami szétválaszt és összeköt. Röviden bemutatjuk a határmentiség fogalmát, a két részre szakadt térséget, számba vesszük azokat a kapcsolódási pontokat, amelyek az elmúlt néhány évtizedben alakultak ki, és meghatározzák ma is a határ két oldalán élő népek viszonyait. Az uniós fejlesztési programoknak köszönhetően a kapcsolatokban újabb dimenziók nyíltak meg. A két ország, valamint a Vajdaság Tartomány és Dél-Alföld régiókapcsolatában megnyilvánuló legmarkánsabb jelenségek között voltak: a határon átívelő lakosságmozgás, az intézményes nemzetközi együttműködési programok, valamint a lakossági, civil és vállalkozói kezdeményezések sikerei. Ezeket mutatjuk be (a teljesség igénye nélkül) a rendelkezésünkre álló adatok alapján, példák és esettanulmányok keretében, valamint számba vesszük azokat a lehetőségeket, amelyekben a további együttműködések táptalajra találhatnak.

1. Kapcsolatok a határ két oldalán lévő területek és lakosok között

Amellett, hogy a Dél-alföldi Régió és Vajdaság lakossága között szoros rokoni, baráti kapcsolatok alakultak ki az évszázadok folyamán, a gazdasági és infrastrukturális kapcsolatok is jelentősek. A két régiót összeköti a két folyó, a Duna és a Tisza, amelyeknek jelentős közlekedési, elsősorban áru-szállítási szerepe is van. A vízi szállítás mellett a térségen halad keresztül a 10. európai közlekedési folyosó, amely összeköti Közép-Európát a Balkánnal. A Rösztke–Horgos határátkelőn évente több százezer utas kel át és több millió tonna áru halad mindkét irányba. E határátkelőn kívül még 4 átkelő üzemel a térség határszakaszán, amelyből a Tompa–Kelebia éjjel nappal nyitva van mind a teher, mind a személyforgalom számára, míg a három másik határátkelő csak nappal áll a személyforgalom rendelkezésére.

A második világháború utáni fagyos politikai időszak után a 60-as évekre kezdtek folyamatosan kialakulni és fejlődni a magyar–szerb kétoldalú intézményesített kapcsolatok a két ország gazdasági, kulturális, önkormányzati és lakossági szférájában. A nyolcvanas évek végére ezek a kapcsolatok, a többi szomszédos államhoz viszonyítva, számosak voltak, amelyet elsősorban a gazdasági egymásrautaltság és a közös múltból való töltekezés táplált. A kilencvenes években a két ország kapcsolata a délszláv válsággal, illetve a magyarországi rendszerváltással (a NATO-ba lépéssel) megváltozott. A hivatalos állampolitika és az ENSZ embargó miatt az addigi intézményesített kapcsolatok java része megszakadt. Helyükbe főleg a közvetlen és a nem formális emberi kapcsolatok léptek.

A magyarországi rendszerváltás után, a szabad vállalkozási lehetőséggel élve számos vajdasági vállalkozó is alapított céget Magyarországon, amelyek telephelye elsősorban a Dél-alföldi Régió területén volt. Számos vállalkozás ma is működik, és nem egy esetben a Magyarországon megtermelt profitot Szerbiába viszik át, ahol további vállalkozásokat hoznak létre (párhuzamos, határon átívelő cégalapítások).

A gazdasági szektor mellett, a lakosság egy másik része a magasabb színvonalú oktatás okán indult Magyarországra irányba. Mások a katonai behívók elől menekültek, vagy a jobb megélhetés reményében vándoroltak át Magyarországra déli régiójába. Ők akár új hazájukban maradtak, akár visszatértek szülőhazájukba, gyakran összekötő szerepet töltenek be a két ország/régió között. Ma az emigránsok főleg fiatal szakemberek

(informatikus, mérnök, innovátor, programozó, mikrobiológus, tudományok doktora, orvos, művész, sportoló), akik beszélnek idegen nyelveket, és rendelkeznek kezdő tőkével is. Régióink az "agyelszívás", a vállalkozói és a tőkeelvándorlás miatt nagy hátrányokkal találja szembe magát.

Külön figyelmet érdemelnek a vajdasági kivándorló típusok. Köztük vannak:¹

- a.) a vajdaságiak — a polgárháborút megelőző időszakban (1989–91) — első hulláma, akik nem menekültek voltak, hanem gazdasági emigránsok. Rájuk a kivándorló vendégmunkás kifejezés felel meg, vagy az ideiglenesen/átmenetileg külföldön munkát vállaló.
- b.) a nyolcvanas évek végén Jugoszláviában és Vajdaságban is megjelent a vállalkozóhajlamú kisiparosok, a magántulajdonban levő kisüzemek, kereskedők, szolgáltatók nem túl nagy tömege. Tevékenységük természeténél fogva munka és új piac után kutatva felveszik a kapcsolatot külföldi partnerekkel is. Új üzletemberek sokasága próbált időszakonként hullámzó vállalkozásokba fogni: a kritikus gazdasági években azért, mert nem volt biztos állami munka, a gazdasági reformok és fellendülés időszakaiban pedig azért, mert újabb motivációkat kaptak. Az új vállalkozói réteg Szerbiában ma is gyakran váltogatva tevékenységét sok mindennel próbálkozik, kihasználva a határon átvélő hasznosulási lehetőségeket is. Egy-egy cég életciklusa általában rövid, de szerteágazó tevékenységgel és örökmozgó, utazó üzletvezetőkkel, menedzserekkel rendelkezik. A délszláv háború és a hiperinfláció idején (1992–93) kilépő vállalkozók alapítják meg a később helyzeti előnnyel (tőkével) rendelkező vállalatokat, kft-eket, bt-eket. Legtöbbször a hiánypótló szolgáltatásokat vállalják, illetve tercier szektorban találnak megfelelő talajra, főleg a Dél-alföldi Régióban.
- c.) a kilencvenes években, a polgárháború ideje alatt, az állami vállalatok "technológiai feleslege", az új munkanélküliek egy része is külföldi munkavállalóvá vált. Képzettségüktől függően próbálkoztak munkához jutni a szomszédos EU-s országokban. Mellettük jelentkezik még a mezőgazdaságban nélkülözhető személyek nagy hányada, akik faluról mennek el külföldre alkalmi munkát keresni (szezonn munkások).

A polgárháború veszélye elől menekülők (1992–95) igen kevés tőkével, inkább az otthoni kapcsolatokra támaszkodva jutottak át a határon és leltek munkahelyre (feketézők). Az otthon hagyott ingatlant csak ritkán értékesítették, így a visszatérés lehetősége számukra még nyitott. A szezonális, "jól fizető" munkákat választották. Periodikus, de tartós ingázást, illetve távollétet jelentett ez. Ide sorolhatók az építkezésen dolgozók, kéthetente-havonta hazautazó ipari munkások, terepen dolgozó "terénesek", a középiskolások, egyetemisták, de naponta átjáró csencselők is. Köztük sok a feketéző, de a shopping-turista is.

A szerbiai emigránsok területi eloszlása azt mutatja, hogy nem csak Európa szerte, hanem Magyarországon is migrációs centrumok és útvonalak alakultak ki, amelyek jelentős hatásuk volt a nemzetközi vándorlás alakulására. Budapest és Pest megye Magyarország általános dinamikus bevándorlási központja volt a kilencvenes években, míg a Vajdaság a kivándorlás központi térsége. Mivel a migránsok területi megoszlásában meghatározó ereje van a célterületek földrajzi helyzetének, a lakóhely/munkahely választásában a földrajzi és gazdasági centrum és periféria területek fontos szerepet játszanak. A szerb állampolgárok Magyarországra történő vándorlásának területi eloszlásában jelentős tényező Budapest, Magyarország fővárosa, de gazdasági centrum terület Szeged és Kecskemét környéke is. Már két évtizede jelentős földrajzi előny az országhatár közelsége is, amely nem elválasztó elemként, hanem kontaktként viselkedik a migrációs áramlások szempontjából (napi vagy heti ingázások a szezonmunkások, vagy a tanulókról).²

Az egyéni és családi migrációk és kapcsolattartás mellett, az utóbbi tíz évben, a szerbiai politikai helyzet normalizálódásával, újra megindult, a két ország között, az intézményi kapcsolatok fejlődése is. Számos korábbi kapcsolatot újjátottak fel az önkormányzatok a civil szervezetek, vagy indítottak be újakat. Jó példa a vajdasági városok partner/testvér települési viszonyai a dél-alföldi településekkel. Szinte nincs olyan nagyobb vajdasági település, amelynek nincs magyarországi testvértelepülése. Ezek a kapcsolatok a kultúra, a sport és az élet számos területén fejlődnek tovább, amelyek a vajdasági települések számára „az európai kapcsolatokat” jelentik. Újabban definiálódnak az intézményesített gazdasági kapcsolatok is, elsősorban a megyei és a körzeti kamarák együttműködésével (vegyes kamarák létrehozásával), vállalkozások és cégek alapításával a szomszédos ország területén.

---

¹ Gábrity Molnár 2008, 7–8 p.

² Kincses–Takács 2010. A Magyarországra vándorlás leginkább érintett szerb települési: Szabadka (3365 fő), Zenta (1951), Újvidék (1020), Topolya (705), Magyarkanizsa (694), Óbecse (524) és Nagybecskerek (508); A Szerbiából érkezők körülbelül 88%-a a Vajdaság területéről vándorolt el. Másrészt Magyarországra, mint célterület települései között leginkább preferált Szeged (4481), Budapest (3 896), Kecskemét (499) és Baja (336).

2. Integrálódás az új környezetbe

A külföldön élők helyzetét és magatartását vizsgálva ellentmondó helyzetekkel találkozhatunk. Köztük vannak olyanok, akik idővel vissza akarnak térni hazájukba, mások, főleg ha családotul hagyták el a szülőföldjüket, az idő múlásával mind kevésbé kötődnek azokhoz az életkörülményekhez és munkaszokásokhoz, amelyeket elhagytak. Ha könnyebben át akarják hidalni a beilleszkedési nehézségeket, arra törekszenek, hogy mind jobban azonosuljanak az új életkörülményekkel és munkaszokásokkal. A vendégmunkások általában a legracionálisabb életvitelre törekszenek, és szeretnék minél többet keresni. A befogadó országban élő hazai és külföldről érkező munkavállalók közötti kulturális, ideológiai, értékbeli és történelmi-generációs eltérések szembeötlők.³ A hazai és „jövevény” munkások közötti kommunikációs nehézségeknek nemcsak nyelvi oka van, nagyobb gondot okoznak az életfelfogásbeli különbségek, a más-más értékrendszer. A bevándorlók legtöbbször faluról vagy kulturális szempontból hátrányos és gazdaságilag fejletlen területről érkeznek. A vendégmunkások többsége külföldön való tartózkodását ideiglenesnek tekinti, és nem tesz elegendő erőfeszítést az új szociális-kulturális szokások elsajátítására. Végül, a gazdasági okok miatt külföldre távozottakat a befogadó országban több szempontból hátrányos megkülönböztetés éri azzal, hogy nem fogadják be őket az ottani munkaszervezet/szerves részeként. A helyzetüket nehezíti, hogy az idegenek és a hazaiak a munkaerőpiacon konkurenciát jelentenek egymásnak.

A beilleszkedési nehézségek miatt a külföldiek a helybeliektől gyakran elkülönülten élnek.⁴ A lakáskörülmények a bevándorló keresetétől, anyagi helyzetétől függenek. Gyakran kezdőtoke nélkül érkeznek, ezért egymásra vannak utalva. Lakóhelyi és kulturális kapcsolataik legtöbbször a „földiekkel” való kommunikációban merülnek ki. Másoknál viszont kialakult egy viszonylag sikeres kulturális és szociális kommunikáció az új környezetben, főleg a munkatársi kapcsolatokban. Erre elsősorban a fiatal, jól képzett szakembereknek van esélyük korszerű életszemléletük révén, és azért mert alkalmazkodóbbak a változásokhoz. Az iskolázottak tudatosan elfogadják az új magatartásmintákat, és csak legszükségesebbnek tartott identitásmegőrző szokásaikat tartják meg. A hazalátogató vendégmunkások körében végzett felmérések azt mutatják, hogy az új környezetben nagyon fegyelmezetten dolgoznak, tudatában vannak osztálybeli és szociális helyzetüknek, és kevesebbet lázongnak, mint itthon. A magasabb szakképzettségűek és a városból származók könnyebben elfogadják az új körülményeket, de legtöbbször távol tartják magukat a befogadó ország politikai és intézményes életétől. Gazdasági kényszerből vállaltak külföldön munkát, tehát a munkahelyen kívül más (kiváltságokat) nem igényelnek. Ha valamire vágnak, akkor az általában a magasabb jövedelem, a jobb munka- és lakáskörülmények. Az idegenek konfliktusba kerülhetnek a hatalommal és az állami bürokráciával, főképp a tartózkodási és a munkavállalási engedély meghosszabbításakor.

A vendégmunkások egy igen nagy része egy jellegzetes magatartási csoportba tartozik: a csüggedésre hajlamosak, vagyis mélységesen elégedetlenek helyzetükkel, ambícióik apadnak, kishitűek. Ha elégedetlenségük kritikus szakaszba jut, munkaadót változtatnak vagy a hazatérés gondolatát fontolgatják. Ez a magatartás főleg a faluról elszármazó, idősebb munkásokra jellemző.

A bevándorlók viselkedési modelljeit kettős társadalmi vonzat alapján tudjuk felállítani. Az egyik a bevándorlók alkalmazkodási készsége, a másik pedig a befogadók társadalmi vonzata. Ez alapján legalább három típust figyelhetünk meg:

- *izolálódó elhelyezkedésről* akkor beszélünk, ha mindkettő kicsi, vagyis a bevándorló és a befogadó is távolságtartó, vagy esetleg elutasító;
- *asszimilációról* akkor beszélhetünk, ha a bevándorlók társadalmi vonzata kicsi, míg a befogadóké nagy;
- *adaptációról* akkor beszélünk, sőt autonóm beilleszkedéssel akkor találkozunk, ha mindkettő nagy, vagyis a bevándorló társadalmi vonzata és a befogadó közeg is konformista. Minden esetben a beilleszkedési folyamat három vagy annál is több, nem egészen pontosan elválasztható szakaszhatárral rendelkező lépcsőt különböztet meg:
  - az első lépés a kontaktus, az újdonsággal és a mássággal való szembesülés;
  - a második a krízis időszaka, amikor a kritikus helyzetet radikálisan kétféleképpen lehet feloldani: hasonulással vagy ellenállással, visszavonulással;
  - végül a harmadik időszak az adaptáció, vagyis a bevándorlók beolvadása az új környezetbe, ami minden esetben nehézkes a kulturális, nyelvi, ideológiai, értékrendbeli, történelmi-genetikai különbségek miatt.

Az anyaországba távozó vajdasági magyarokról több demográfus és antropológus írt már Magyarországon. Legtöbb tanulmány a szomszédos államokbeli vagy a határon túli magyar bevándorlók

³ Tanić 1972, 441–461 p.

⁴ Európa-szerre az egyes városnegyedek a tömeges bevándorlás során török, lengyel, illetve jugoszláv lakónegyedekké váltak, klubok, iskolák nyíltak a vendégmunkások gyermekei számára.

adatainak összehasonlításával foglalkozik. A Jugoszláviából érkezettek statisztikai adataiból kitűnik, hogy 1991-ben főleg a katonaköteles fiatalok mentek át Magyarországra. 1989-ben a bevándorló férfiak 95%-a a 14–19 éves korcsoportba tartozott. Az 1993-ig érkezők között a férfiak aránya magasabb, ezt követően azonban a férfiak-nők arány kiegyensúlyozott és a gyermekek száma is megnövekszik, ami a családtagok áttelepülését jelzi. 1988–1994 között a Jugoszláviából bevándorlók a második helyen álltak (10 404) Románia mögött (74 298 fő). Sokkal több Romániából érkezett bevándorló kérte a magyar állampolgárságot (45 021 fő), mint jugoszláv (3845 fő).⁵ Ebből kitűnik, hogy a jugoszlávok és a vajdaságiak nemigen akarták végleg elhagyni az országot, inkább csak a háború végét szerették volna kivárni külföldön.

A délszláv háború idején a Magyarországra érkezők körében az integrálódás helyett az önszerveződéses bezárkózással találkozunk. A vizsgált csoport⁶ helykiválasztása alátámasztja a feltételezést: meghatározó volt a rokonok, és csak másodsorban a magyarországi ismerősök jelenléte. Az első hullámot követően a többiben már az új környezetben magukat feltaláló otthoni ismerősök segítik az áttelepülni vágyókat. A magyarországi átlagember a "jugó" gyűjtőfogalommal⁷ operál. A már magukat feltaláló rokonok vagy ismerősök, illetve a "magyar" barátok gyakorlatilag az integrálódás kritikus szakaszán segítik a bevándorlókat.

2.1. A határ menti migráció effektusai

A miloševići rendszer bukása után Szerbiában lassan haladt előre a demokratizálódás és a gazdasági stabilizálódás. Az emigrációs hullám mégis csökkent, és ezzel párhuzamosan (különösen Magyarország EU tagsága óta) észleljük a határon átvélő kapcsolatok szükségességét. A határ menti együttműködéshez szükséges főbb eszközök és keretek kérdése gyakori vitatéma egyes gazdasági intézmények, önkormányzatok és minisztériumi partnerszervezetek között. A tömeges emigrációt immár felváltják a regionális kapcsolatokat építő, határokon átnyúló érdekkapcsolatok. Az érdekek megvalósításához persze nagyon fontos, hogy az érdekeltek eljussanak a közös tervezésig és a programokhoz (pl. régiókapcsolatok Dél-Alföld és Vajdaság között vagy a határ menti kapcsolatok helyi szándékok szinkronjaként), azután megoldják a forráskoordinációt és jövedelemhatékonyság problémáját is (pl. szigetszerű fejlesztések, térségi optimalizálás, közös programok szinkronja, szinergikus hatások). Mindebben fontos szerepük van a korábban spontán módon együttműködő szervezeteknek, amelyek ma már eurorégiós formációk vagy területi együttműködési csoportosulások lettek.⁸

Fontos úgy kezelniünk az utóbbi évtizedek intenzív (habár egyirányú) migrációs folyamatait, hogy abból pozitív előnyöket kovácsoljon mindkét ország. Ennek egyik igen jelentős útja a közös regionális fejlesztési elemek kidolgozása. Vegyük figyelembe, hogy 1991–1999 között Magyarországon a külföldi érdekeltségű, (főleg kis)vállalkozások száma megnégyszereződött.⁹ „...létezik idősoros adat az ipar megyei szintű exportorientációjának alakulásáról. E szerint az ipar értékesítésében az export részaránya 1994 és 2002 között nemzetgazdasági szinten jelentősen megemelkedett, szinte pontosan megduplázódott (a kezdeti 27,7 százalékról 55,1 százalékra). Az exportorientáció növekedése valamennyi régióban jellemző volt, a mértékek azonban eltérnek. 2002-ben a két leginkább exportorientált régió (70 százalék fölötti kiviteli aránnyal) Nyugat- és Közép-Dunántúl volt. A legalacsonyabb az ipari értékesítésben a kivitel részaránya a Dél-Alföldön.”¹⁰

A 90-es évek végére Magyarországon a külföldi tőke sajátos térszerkezete az alábbiakat mutatta:¹¹

- a Közép magyarországi Régióba a külföldi szervezetek 59%, a jegyzett tőke 65% vonzódott;
- a régiók közül Nyugat-Dunántúlra irányult a befektetések 11%-a, a jegyzett tőke 10%-a;
- ezek után következett a Dél-alföldi régió, ahova az üzleti társaságok 8%-a, a jegyzett tőke 5%-a érkezett.

Magyarországon a külföldi vállalkozássűrűség (külföldi vállalkozások aránya a regisztrált vállalkozásokhoz viszonyítva) 2,6%, (1999) ami a Dél-Alföldön csupán 1,9% volt, de Csongrád megye, 2,9%-al, az országos átlagot is felülmúlta. A jugoszláv cégek 70%-át Dél-Alföldön alapították (ebből 44%-ot Csongrád megyében). 1996 után Bács-Kiskun megyében közel 10%-kal csökkent a jugoszláv cégek száma, míg Csongrád megyében 32%-kal nőtt.¹² A jugoszláv vállalkozások térbeli mozgása, mint gazdasági innovációs terjedés kettős

⁵ Tóth 1996, 111. p.

⁶ Papp 2001, 271–332 p.

⁷ A valamikori Jugoszláviából (ma Szerbiából) érkező vendégmunkásokat, vagy tanulókat, Magyarországon, jugoszlávoknak, vagy zsargonban csak „jugósoknak” keresztelték el.

⁸ A magyar-szerb határvidékről ld. bővebben: Pál 2003, 233. p.

⁹ Szónokyné 2001.

¹⁰ Antalóczy–Sass 2005, 510. p.

¹¹ Szónokyné 2001, 3. p.

¹² CD Céghírek, 1999. január 31.

mozgást írt le: egyik a települési hierarchia mentén való terjedés, a másik a határ mentén a határátkelőkől terjedés a határ és a megye területeire, jelentősen hatva a határ menti térség gazdaságára.

A szerb, többségében a magyar nemzetiségű „vállalkozó-menekülők arculata” 1990–1999 között főleg a következő vállalkozási típusokat mutatta:

1. *Gyakorlott kis- és középállalkozások*, külföldi bedolgozó alvállalkozók, akik tapasztalattal, befektethető tőkével rendelkeztek (vagyont, tőkét, gépeket is menekítettek, amit a határon vámmentesen átvihettek). A vállalkozási céltelepülés az országhatárt átlépve a legközelebb eső település, vagy Szeged volt.¹³
2. Sok *fiktív vállalkozás* is alakult a térségben, mert kellett a munkavállalási engedélyhez vagy lakás/házvásárláshoz, tartózkodási engedélyhez.
3. A határ menti *falvakban családi vállalkozásokat* létesítettek a vajdasági magyarok. Ezek főleg kisüzemi, néhány tíz főt foglalkoztató cégek, amivel innovációs feltételek születtek a településen.

2.2. Magyarországi befogadó készség

A rendszerváltást a 90-es években az ország „kinyitása” is jellemezte. Mind több bevándorló és menekült jelent meg Magyarországon. Számuk növekedésével a menekültekre vonatkozó pozitív tartalmú állítások csökkentek, a negatívok pedig nőttek. A lakosság türelme fogyott a százezres nagyságot látva. A politikai menekülteket viszonylag megértően fogadták, a gazdaságiakat azonban ellenszenvvel. A szomszédos országból érkezett magyarokat „szívesebben látták.”

A vajdasági áttelepülők a déli határ közelében, illetve a Duna és a Tisza közötti területen és a fővárosban tartózkodnak legnagyobb számban. A határ menti munkaerőmozgásnak továbbra is nagy a jövője, mégpedig a következő lehetőségekkel:

- a kereskedelem, a szállítmányozás (vasút- és a tiszai hajózás újraindítása), az építkezések, speciális logisztikai központok keretében;
- közös kis- és középállalkozások indításával;
- oktatási és kulturális kapcsolathálózat kiépítésével.

A határon átívelő régiók munkaerő-fluktuációja, az új migrációs hullámok közös alapokra helyezett térségfejlesztést igényelnek! Szerbia az elmúlt években határozottan az európai struktúrákhoz való felzárkózás mellett kötelezte el magát. A reformok felgyorsítása és a befektetési környezet jogi-gazdasági háttérének megszilárdítása magával hozhatja a magyar tőke nagyobb mértékű beáramlását is. A potenciális magyar befektetők részéről egyre nagyobb érdeklődés tapasztalható a szerb privatizációs és zöldmezős befektetési lehetőségek iránt.¹⁴ Az elmúlt években a privatizáció melletti befektetési területeken a magyar kis- és középállalkozási szféra figyelme a szerbiai vállalatalapítási lehetőségek felé fordult. Több száz magyar érdekltségű vegyes-vállalat került megalapításra, főként a Vajdaságban és Belgrádban, elsősorban a kereskedelem és a szolgáltatások területén.¹⁵

3. Intézményesített kapcsolatok

A határ menti térség együttműködésének egyik kerete az országok közötti jogi és intézményesített kapcsolati térség. Elsősorban a két állam közötti szerződéseket próbáljuk számbavenni, amelyek közül sokat még Tito idejében kötöttek meg, és a közvélemény nem igen tudja felmérni alkalmazhatóságukat. Ami frissebb az az *Egyezmény a Magyar Köztársaság és Szerbia és Montenegró között a Magyar Köztársaságban élő szerb kisebbség és a Szerbia és Montenegróban élő magyar kisebbség jogainak védelméről* (2003.10.21.). Ezen egyezmény jellegzetes cikkelyeiből idézünk:

10. cikkben ez áll: „(1) A Szerződő Felek kormányzati, köz- és magánjogi szervezetei, állampolgárai az Egyezményben megjelölt célok megvalósulása érdekében a nemzetközi jog által megszabott kereteken

¹³ Szónokyné 2001, 69. p.

¹⁴ A MOL megalapította szerbiai vállalatát, az Intermolt, amely 2005-ben kezdte el töltőállomásai építését benzinkutak nyitását. Az OTP Bank Szerbiában 2007. május 21-től három bank sikeres akvizícióját követően egy egységes bankként, OTP Banka Srbija a.d. néven, Újvidék központtal működik mintegy 3%-os piaci részesedéssel, a szerbiai bankpiac tizenharmadik legnagyobb szereplőjeként. A magyar befektetések összértéke Szerbiában, 2008-ban meghaladja a 300 millió dollárt.

¹⁵ HÍD hírlevél, http://dkmt.netion.hu/textpage.html?lang=hu&loc=0&menu_id=196

belül támogatást nyújthatnak a másik Fél területén élő nemzeti kisebbség szervezeteinek és a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek, azok pedig jogosultak a támogatás elfogadására.

(2) A Szerződő Felek biztosítják nemzeti kisebbségeik számára az intenzív, szabad és közvetlen kapcsolattartás lehetőségét a velük azonos nyelvet beszélő és azonos kultúrájú, de más állam keretei között élő közösségekkel, azok intézményeivel és szervezeteivel.”

11. cikk „(1) A Szerződő Felek kötelezik magukat, hogy gazdasági fejlesztési terveikben figyelembe veszik a nemzeti kisebbségek érdekeit, és a kisebbségek által lakott területeken lehetőségeik szerint biztosítják azt az arányos gazdasági és társadalmi fejlődést, amely méltányos, egyenlő gazdasági esélyeket teremt a kisebbségek számára. Ennek szellemében olyan gazdaságfejlesztési tevékenységeket támogatnak, amelyek megszüntethetik a nemzeti kisebbségek elvándorlásának okait, és elejét veszik a lakosság etnikai összetétele megváltoztatásának.

(2) A Szerződő Felek nemzeti kisebbségeik érdekében támogatják a határon átnyúló és regionális együttműködés minden formáját, különös tekintettel a gazdasági, kereskedelmi, területfejlesztési és kulturális együttműködésre, és törekednek arra, hogy ezen területen is kiaknázzák kisebbségeik közvetítő szerepét.

(3) A Szerződő Felek készek javítani a határok átjárhatóságát. Ebből a célból, a lehetőségek keretein belül, újabb határátkelőket nyitnak, és gondoskodnak a közlekedési összeköttetés javításáról.”

A Délkelet-európai Stabilitási Egyezmény (továbbiakban: Stabilitási Paktum), az EU által kezdeményezett nemzetközi együttműködési program 1999. június 10-én jött létre. A Stabilitási Paktum nemzetközi együttműködési keretegyezmény, amelynek célja, hogy az együttműködésben részt vevő országok közös stratégiát alakítsanak ki Délkelet-Európa stabilitásának és növekedési feltételeinek megteremtése érdekében. A Stabilitási Paktum nem egy nemzetközi szervezet, nem rendelkezik saját forrásokkal sem, lényege egy hosszú távú regionális konfliktus megelőzési stratégia kialakítása. Eredetileg a koszovói konfliktus, illetve a NATO szerbiai beavatkozása révén merült fel a gondolat, hogy szükség lenne egy nemzetközileg koordinált programra, amely a jövőbeli konfliktusok megelőzését célozza. Ennek fényében a Stabilitási Paktum általános és legalapvetőbb célja a béke és a demokrácia tartós megteremtése a Balkánon. A konkrét feladatokat három munkacsoport végzi, amelyek tevékenysége különböző területeket érint. Az első munkacsoport feladata a demokrácia és az emberi jogok védelme, a második munkacsoport foglalkozik a gazdasági újjáépítéssel, együttműködéssel és fejlesztéssel, a harmadik munkacsoport pedig biztonságpolitikai ügyekkel.¹⁶

Magyarország aktívan kapcsolódott be az első és a második munkacsoport tevékenységébe. A magyar kezdeményezésű *Szegedi Folyamat* 1999-ben kezdődött, és az első munkacsoport tevékenységi körébe illeszkedik. A Szegedi Folyamat gyakorlatilag az EU közös kül- és biztonságpolitikájához illeszkedik, szűkebb célja a gazdasági és társadalmi átalakulás, illetve az euroatlanti integráció során szerzett magyar tapasztalatok megosztása és átadása a célországoknak. Ezzel Magyarország közvetlenül támogatja a nyugat-balkáni országok EU-hoz való csatlakozását, ami egyúttal az Unió számára is fontos célkitűzés.

A kereskedelmi kapcsolatok 2000 óta folyamatosan fejlődnek. A Szerbiába irányuló export növekedése az összes magyar export növekedési ütemét meghaladó ütemben nőtt, azonban ahhoz képest, hogy szomszédos ország, Szerbia és Montenegró súlya a magyar külkereskedelemben igen csekély volt: 2003-ban az exportban a 23. helyen, az importban a 42. helyen állt.¹⁷ Az EU-hoz való csatlakozással az export is látványos lendületet vett. 2004. január és május között a szerb-montenegrói import 24,4 százalékkal, az export 27,9 százalékkal nőtt az előző év azonos időszakához képest, addig január és november között az import 48,8 százalékkal, az export 52 százalékkal emelkedett. Tehát az Unióhoz való csatlakozás utáni hónapokban a kétoldalú kereskedelem nagyobb ütemben fejlődött, mint előtte.¹⁸

A Szegedi Folyamat helye és jelentősége Magyarország Európai Unióhoz való csatlakozásával némileg megváltozott, és ennek megfelelően módosult az eddigi stratégia. Ebben a megváltozott helyzetben Magyarország, mint teljes jogú EU-tagország, kezdeményező szerepet kíván vállalni az EU Nyugat-Balkánnal kapcsolatos politikájának alakításában és végrehajtásában. Ehhez hozzátartozik a Nyugat-Balkánt érintő külpolitika prioritásainak kialakítása is, amelyben Magyarország Szerbiának kiemelt figyelmet kíván szentelni. Mivel Szerbiának meghatározó szerepe van a régióban, és Magyarország számára külön politikai jelentőséggel bír a szomszédság és a magyar kisebbségek miatt, a magyar külpolitika mindenképp Szerbiára kíván koncentrálni. Mindemellett a Szegedi Folyamat keretében ezután is folytatódik az együttműködés a célországokkal, amelynek célja a demokratikus átalakulás és az EU-csatlakozás tapasztalatainak megosztása.

A második munkacsoportnak Magyarország már a kezdetektől aktív résztvevője volt. A munkacsoport célja az egész régióra kiterjedő gazdasági fejlődés ösztönzése, illetve a régió országainak az európai és globális

¹⁶ Huszka 2005, 15. p.

¹⁷ Nagy 2004, 223–224. p.

¹⁸ KSH, Külkereskedelem a legfontosabb országok szerint, 2005. január 3.

http://portal.ksh.hu/portal/page?_pageid=37,109886&_dad=portal&_schema=PORTAL&szo=szerbia

gazdaságba való beilleszkedése. A munkacsoport tevékenysége konkrétan két területre koncentrál: kereskedelem és befektetések, ill. energia és más infrastrukturális beruházások. A donor országok ezeken a területeken szeretnének fejlődést elérni a célszágokban, amelyek közé Albánia, Bosznia-Hercegovina, Bulgária, Horvátország, Macedónia, Moldávia, Románia, Szerbia és Montenegró és Koszovó tartoztak.

A Stabilitási Paktum — ezen belül elsősorban a Szegei Folyamat — ki nem mondottan a vajdasági önkormányzatok és civil szféra átalakítását és fejlesztését tűzte ki céljául, ezzel is jelentős szerepet játszva a két térség kapcsolatainak megerősödésében.

Az első szélesebb körű intézményesített állami kapcsolatok, a protokolláris eseményeken kívül, a *Duna—Kőrös—Maros—Tisza Eurorégió* kialakításának ötletével kezdődtek meg. 1994-től 1997-ig tartottak a tárgyalások, amelyek eredményeként létrehozták a DKMT Eurorégiót, melynek tagjai szerb részről Vajdaság Autonóm Tartomány, magyar részről Bács-Kiskun, Békés és Csongrád megyék, illetve román részről Arad, Temes, Hunyad és Krassó–Szörény megye.

Az együttműködés célját az aláírók úgy határozták meg, hogy az fejlessze és szélesítse a helyi közösségek és a helyi önkormányzatok közötti kapcsolatokat, a gazdaság, az oktatás, a művelődés, a tudomány és a sport területén segítse elő a térség bekapcsolódását az európai integráció folyamatába.

A DKMT Eurorégió történeti léptékű feladatra vállalkozott: három ország határ menti területeinek kooperációját kívánja megszervezni annak érdekében, hogy a térség a lehető legelőnyösebb pozícióhoz juthasson a kibővülő-újraegyesülő Európában. A DKMT-ben az EU-tagállam Magyarország három megyéje és Románia négy megyéje, valamint a csatlakozási tárgyalásokat még meg sem kezdő Szerbiához tartozó Vajdaság Autonóm Tartomány politikusai mellett a gazdasági és tudományos élet, valamint a civil szféra képviselői dolgoznak együtt. Feladatuk, a határmentiség eddig tapasztalt hátrányait előnyvé, lehetőséggé formálni és helyzetbe hozni az itt élő embereket, gazdasági szervezeteket, tudományos intézményeket és mindazon szereplőket, akik megértették, hogy csakis az együttműködés, a határok átjárhatóvá tétele lehet e térség fejlődésének záloga.

A DKMT Eurorégió hivatása három pontba sűrűsíthető:

- az együttműködést egymás érdekeinek szem előtt tartásával, a kölcsönös bizalom légkörében, a demokrácia eszményei, továbbá az európai területfejlesztési politika elvei alapján kell megszervezni;
- a kooperációnak biztosítania kell a térségben rejlő adottságok és lehetőségek lehető legoptimálisabb kiaknázását;
- végül el kell érni, hogy az Eurorégió az erős, sokszínű és intézményesített együttműködés révén a globalizálódó világ kihívásai nyomán egységesülő Európa integráns részeként újjászerveződő Közép-Kelet-Európa egyik gazdasági, politikai, kulturális, tudományos és innovációs centrumává váljon.

E célkitűzések megvalósításában a DKMT-t érintő legfontosabb feladatok:

- a határon átnyúló kapcsolatok generálásával elő kell segítenie a térség versenyképességének javítását és abszorpció kapacitásainak bővítését;
- támogatnia kell a hatókörében élő emberek életminőségének és életszínvonalának javítását szolgáló, valamint a határmentiségből fakadó periférikus helyzetek fölszámolását is biztosító koordinált fejlesztési programok megvalósítását;
- a Délkelet-európai Stabilitási Paktum, majd a Délkelet-európai Együttműködési Folyamat szervezetek javaslatára¹⁹ és más Európai Unió alapdokumentumokban foglaltak figyelembe vételével — a multikulturális örökség megőrzése mellett — támogatni és segítenie kell az intézményes kapcsolatokon túl az emberek közötti kapcsolatok létrejöttét, a demokratikus mechanizmusok elmélyítését, valamint az előítéletek és látens ellenszenvek oldását.

A DKMT Eurorégió működésének elmúlt éveit bizonyítják, hogy a térségi kapcsolat már túllépett az azt kezdeményező önkormányzati szereplők kompetenciáin. Számos új területet fedeznek fel, a közös hírszolgáltatástól az egyetemi kutatási kooperációkig, az ifjúsági szervezetek együttes programjaitól, a katasztrófavédelmi szervek működésének összehangolásáig. Ma már széles az állami intézmények által kezdeményezett együttműködés palettája, amelyek intenzívebbé teszik a térségkapcsolatokat. Tulajdonképpen

---

¹⁹ A Délkelet-európai Stabilitási Paktum (Stability Pact for South Eastern Europe) brüsszeli székhelyű nemzetközi szervezet, amelynek célja a demokrácia, az emberi jogok és a gazdaság erősítése a Balkán államaiban. A kezdeményezés lendülete 2003 környékén megtorpanni látszott, s egy 2005-ben indult, a stabilitási paktum tevékenységét felülvizsgáló bizottság azt a tanulságot vonta le, hogy a kívülről nyújtott támogatások koordinálása helyett az önálló felelősségvállalás és a regionális együttműködés lehet a stabilizáció kulcsa. Ezt a koncepciót 2006-ban fogadták el, s a döntés értelmében 2008. március 1-jétől a balkáni országok kezdeményezésére még 1996-ban létrejött Délkelet-európai Együttműködési Folyamat vette át a Délkelet-európai Stabilitási Paktum munkáját. Forrás: http://hu.wikipedia.org/wiki/D%C3%A9lkelet-eur%C3%B3pai_Stabilit%C3%A1si_Paktum

két együttműködési protokoll jött létre: a felújított Régiókapcsolati protokoll a *Duna—Körös—Maros—Tisza Eurorégió* kapcsán (2003. május 24-én), amelyet a Vajdaság AT Végrehajtó Tanácsa és a magyarországi és romániai megyék írtak alá; valamint a Környezetvédelmi regionális együttműködési protokoll a Vajdasági Környezetvédelmi Titkárság és a Bács-Kiskun megyei Önkormányzat között (2005. december 07.)

A Vajdaság Autonóm Tartomány kormányának külön *Titkársága foglalkozik a regionális és nemzetközi kapcsolatokkal*.²⁰ A honlapon található adatok alapján a legintenzívebb a tartomány kapcsolata Magyarországgal, Romániával, Olaszországgal, Ausztriával (Stájer-tartománnyal), Szlovákiával, Csehországgal, Franciaországgal, Németországgal, Spanyolországgal (Katalónia), Horvátországgal, Szlovéniával és Boszniával.²¹ A Tartományi Képviselőház legintenzívebb kapcsolatot a határon túli régiók közül a magyarországi Bács-Kiskun megyével tart fenn. A partneri viszonyokról a két képviselőház 2007-ben írta alá a protokollt. A szerb—magyar kapcsolatok eredményeképpen az utóbbi években 37 vajdasági projekt realizálódott, ebből 8 az oktatás és sport területén, 4 a tudományos technológia fejlesztés területén, 4 a gazdaság és privatizálás témában, 4 a mezőgazdaságban, erdészetben és vízgazdálkodásban, 3 a turizmusban, 2 az egészségügyben, 2 a környezetvédelemben, 1 a kultúra és 1 a szociális politika terén. 2008-tól újabb 13 projekt bejelentéséről ad hírt a Titkárság honlapja, amelynek realizálása folyamatban van.

A Magyarországgal aláírt egyezmények nagy része az országhatár menti kapcsolatokban realizálódnak. Ezek között vannak például: Vajdaság és Békés megye együttműködési egyezménye, a foglalkoztatottak témájában (2008), majd a környezetvédelem terén (2007); továbbá Dél-alföld és a Vajdaság területére érvényes memorandum, a geológiai (az energetika, nyersanyag) témában (2004). Új partneri kapcsolatról, Vajdaság és Bács-Kiskun megye 2007-ben írtak alá egy egyezményt. A közös szerződések közül érdemesnek tartjuk a Magyarorszá—Vajdaság közös regionális gazdasági fejlesztési tanács létrehozását (2007), majd a Duna—Körös—Maros—Tisza Eurorégió működéséről (2003) szólót. Figyelmet érdemelnek még a Vajdasági Tudományos és Művészeti Akadémia kapcsolatai a Budapesti MTA bizottságával (2005) és az MTA Szegedi Területi Bizottságával (2004), amit a Miskolci és a Gödöllői kapcsolatok egészítettek ki.

A tartományi regionális és nemzetközi titkárság tevékenységének beszámolójában megtalálhatók azok a községek is, amelyek leggyakrabban bekapcsolódtak a nemzetközi és határmellékei együttműködésekbe.²² Köztük van néhány együttműködési szerződés, 13 testvérvárosi kapcsolat, 1 partnerség, 14 realizált projekt (főleg a szomszédkapcsolatok fejlesztése terén, ebből 5 a Szülőföld Alap támogatásával). Az együttműködés területe szerint a községek közötti együttműködésben dominál a kulturális, közlekedési és telekommunikációs érdek, a gazdaság és privatizáció, majd a környezetvédelem. Jelentősen kiemelkedett a határ menti kapcsolatok ápolásában Magyarokisznya, majd Topolya, Zombor, Szabadka, Temerin és Kishegyes.

Érdemes megemlíteni, a 2008. december 11-én, Belgrádban ratifikált Jegyzőkönyvet, a Magyar Köztársaság és a Szerb Köztársaság Gazdasági Együttműködési Kormányközi Vegyes Bizottságának harmadik üléséről. Ennek a jegyzőkönyvnek előzményei voltak. 2007. május 14-én, Magyarország és Vajdaság képviselői aláírtak egy regionális gazdaságfejlesztési szerződést,²³ majd 2007 őszén, a Vajdaság AT Képviselőháza és a Bács-Kiskun-megyei Tanács a partnerségi szándéknyilatkozatot. Ezt megelőzte 2006-ban egy környezetvédelmi együttműködési egyezmény, amit Vajdaság és Békés megye képviselői kötöttek meg.

4. A térség újraintegrálódásának lehetősége – az Unió határon átvéelő programok²⁴

---

²⁰ Vajdaság Autonóm Tartomány statútuma szerint, a Szerb Köztársaság külpolitikájának keretében és annak területi egysége és jogrendje tiszteletben tartásának kötelezettségével, együttműködik más államok területi közösségeivel és más államok egyéb autonóm egységeivel, a saját hatáskörébe tartozó területeken nemzetközi szerződéseket köt, tagja lehet a régiók európai és világi szintű egyesületeinek, sőt képviselőket alakíthat az európai régiókban és Brüsszelben.

²¹ Forrás: http://www.region.vojvodina.gov.rs/images/stories/dokumenta_PS/Informacija_IzvršnoVece.pdf

²² Преглед сарадње према земљама, 12–13 p.

²³ Ugovor o osnivanju Mađarsko-Vojvodanskog saveta za ekonomski razvoj u regionu, 2007.

²⁴ Leghatékonyabb EU-s programnak bizonyultak a strukturális támogatások, amelyeknek a célja, hogy a különböző régiók fejlettségbeli különbségét csökkentse és a legelmaradottabb régiók lemaradását mérsékelje. 2000 és 2006 között összesen 195 milliárd eurót biztosítanak az alapok által finanszírozott támogatások fedezetére. A Strukturális Alapokból csak kidolgozott, betervezett programokra lehet forrásokat kapni. Ezek a programok valamely tagállam nemzeti vagy regionális hatóságainak kezdeményezésére születnek és az Európai Bizottság hagyja jóvá. A Bizottság által kezdeményezett programokat közösségi kezdeményezésnek nevezik. Ezek: INTERREG Program: határon átnyúló, transznacionális és interregionális együttműködés, amelynek célja a közösség területének harmonikus, kiegyensúlyozott és tartós fejlődése. URBAN Program: a válságban lévő városok és a városi agglomerációk gazdasági és szociális regenerációja, a tartós városi fejlődés előmozdítására való tekintettel. LEADER Program: vidékfejlesztés támogatása egy nemzetközi hálózat

Vajdasági kutatások²⁵ szerint az Unióhoz való csatlakozás a vajdaságiak tudatában reményként és elvárásként jelenik meg. Ugyanis, arra a kérdésre, hogy mik a legfőbb elvárásaik és reményük a jövőt illetően, a kérdőíves lekérdezés eredményei azt mutatták (2003), hogy a felnőtt lakosság szükségesnek tartotta elsősorban a piaci viszonyrendszer, a kommunikációs akadályok legyőzését; másodsorban, a kulturális másság elfogadását, a Szerbiára jellegzetes etno-centrizmus elhagyásával, párhuzamosan a toleráns magatartás megnövelésével, végül pedig a reformtörekvéseket, beruházásokat, munkamotivációt.

Fejleszteni kell a vajdasági lakosság nemzetközi, regionális kapcsolatait úgy, hogy érezzék, vannak esélyeik az európai felzárkózáshoz a szülőföldön maradással is. A vajdasági felnőtt népesség gyorsabb ütemű reformokra, életminőségének növelésére tart igényt, és ennek érdekében azt a politikai opciót választja, amely legtöbbet ígér és hasznosít is a gyakorlatban. A lakosság kulturális szintjének, a történelmi múltnak, a nemzettudatnak és a regionális tudatkülönbségeknek köszönhetően más-más magatartással fogadja az EU-csatlakozási folyamatban jelentkező változásokat is. Az Európa felé vezető úton nem siet minden társadalmi csoport egyforma lelkesedéssel; vagyis a szerbiai reformtörekvések üteméről és az EU-csatlakozásról az egyes társadalmi közegek véleménye különbözik.

Teljesen új dimenziókat nyitott meg a kapcsolatok előtt az Unió szomszédsági politikája, melynek keretében 2003-tól források nyílnak a határ két oldalán működő szervezetek részére, hogy közös fejlesztési projekteket valósítsanak meg. Magyarország és Szerbia között 2003-ban kezdődött a határon átnyúló együttműködés a Magyar-Szerb Kísérleti Kisprojekt Alap (KKPA) keretében a Magyar Nemzeti Phare Programban. A KKPA célkitűzése a people-to-people tevékenységek támogatása volt, mely a magyar-szerb határ mentén lévő non-profit szervezetek intézményfejlesztését támogatta, valamint a lehetséges pályázók felkészítését a jövőbeli INTERREG támogatási lehetőségek fogadására.

Ezek közül az első a *Phare 2003-as magyar-szerb Kísérleti Kisprojekt Alap* volt, melynek (PSPF – Pilot Small Projects Fund) átfogó célja a kisméretű, „emberek közötti”, határon átnyúló természetű, helyi közösségi fejlesztések támogatása a határrégiók szereplőinek bevonásával. A programban csak magyarországi (Csongrád vagy Bács-Kiskun megyében székhellyel rendelkező) non-profit vagy profit-orientált szervezetek pályázhattak, viszont kötelesek voltak egy vajdasági partner-szervezettel rendelkezni. A projekt pénzügyi forrásával egyedül a magyarországi pályázó rendelkezhetett, viszont a projekt tevékenysége a Vajdaságban is megvalósulhatott.

A program fő támogatási területei a következők voltak: területfejlesztés, gazdaságfejlesztés, turizmus, humán-erőforrás fejlesztés (képzés, kulturális csere-programok), természet- és környezetvédelem. A támogatott projektek témái jól tükrözik a határon átnyúló együttműködés széles skáláját, hiszen találhatók közöttük többek között oktatási és kutatási programok az agrárgazdaságban és az élelmiszeriparban dolgozók részére, kulturális csereprogramok, kétnyelvű (szerb–magyar) civil információs háló létrehozása, határon átnyúló kerékpárút építéséhez kiviteli tervek készítése, tapasztalatcsere a határrégió gazdasági együttműködésének megerősítésére, tanulmány készítése az ivóvízminőség javításáról, valamint tehetséggondozás az iskolákban és cserekirándulások. Ha szervezetenként vizsgáljuk a nyertes projekteket, akkor a vajdasági partnerek esetében megállapítható a községi önkormányzatok túlsúlya, őket követték a civil szervezetek, majd a kamarák, s végül egy állami középiskola, illetve a tartományi kormány.

A *Kisprojekt Alap* tapasztalatait figyelembe véve jött létre az *INTERREG III*. A Magyarország–Szerbia és Montenegró Szomszédsági Program (2004–2006)²⁶. A programban Magyarország területéről a Bács-Kiskun, Csongrád, Békés megyék egyikében, míg Szerbiában Vajdaság vagy Belgrád városának területén székhellyel rendelkező szervezetek vehettek részt (míg Magyarországon esetében a non-profit szervezetek mellett profit-orientált szervezetek is pályázhattak, addig Szerbiában csak non-profit szervezetek). A pályázók kötelesek voltak egy partner-szervezettel rendelkezni a határ másik oldaláról. A program fő támogatási területei a következők voltak: infrastruktúra-fejlesztés, környezetvédelem, üzleti infrastruktúra-fejlesztés, vállalkozás-fejlesztés, intézmények és közösségek közötti együttműködés, kutatási együttműködés.

---

létrehozásával. EQUAL Program: transznacionális együttműködés új eszközök kifejlesztésére a munkaerő-piacon előforduló diszkrimináció és az egyenlőtlenség minden fajtája ellen vívott harcban.

²⁵ Lásd a Magyarságkutató Tudományos Társaság (Szabadka) közvélemény kutatásait (2003) a magyar lakta önkormányzatok felnőtt lakossága körében. Gábrity Molnár 2005, 13–36. p.

²⁶ INTERREG Program: határon átnyúló, transznacionális és interregionális együttműködés, amelynek célja a közösségi területének harmonikus, kiegyensúlyozott és tartós fejlődése. Az INTERREG IIIA az Európai Unió határmenti együttműködéseket támogató Közösségi Kezdeményezése volt a 2000–2006 program-periódusban. Ehhez csatlakozott Magyarország 2004-ben, s ennek keretében indította el többek között az INTERREG IIIA Magyarország - Románia és Magyarország - Szerbia és Montenegró Határon Átnyúló Együttműködési Programot.

Az első két kiírásban tematikus szempontból a nyertes projekteket is a sokszínűség jellemzi, amit már eleve a pályázati kiírás prioritás-területei predestináltak.

Ha a nyertes projekteket szervezeti szempontból vizsgáljuk, akkor a Phare programhoz képest sokkal tarkább a kép: az élen az egyesületek és az oktatási intézmények állnak, őket követik a községi önkormányzatok, a tartományi kormányzat és a közvállalatok, s végül a vállalkozás-fejlesztési központok. A Phare programhoz képest a községi önkormányzatok jelentősen visszaestek, az egyesületek tartották magukat, míg az oktatási intézmények és a tartományi kormányzat jelentősen előretörték.

Az INTERREG szomszédsági program keretében 3 pályázati kiírásra került sor, ebből kettő a programozás szerint, a harmadik viszont már 2008-ban csak szerb önkormányzati pályázók részére, amelyeknek csak névlegesen kellett bevonniuk magyar partnert. Erre azért került sor, mert az előző két kiírásból fennmaradt még nagyságrendileg 500 000 euró szerb részről, amelyet így osztottak szét.

Az INTERREG Közösségi Kezdeményezés volt az első olyan forrás a szerbiai pályázók számára, amelyben — ha partnerségben is — uniós forrásokra pályázhattak. A projekt keretében lehetőség nyílt közös tükör vagy különálló pályázat beadására, amelyeknek köszönhetően a szerbiai fél is megtanulta azokat a pályázási szabályokat, tudnivalókat és lehetőségeket, amelyeket a magyar fél már jóval előbb tudott. Nagy jelentőséget tulajdoníthatunk ugyanakkor a tapasztalatátadásnak is, illetve az egyedi kapcsolatok kialakulásában és elmélyülésében is jelentős szerepet játszott ez a program.

1.sz. táblázat – Az INTERREG programban nyertes pályázatok száma és a lekötött támogatási források (2004–2006)

		<i>HU-SCG/05/01</i>		<i>HU-SER/06/02</i>		<i>INTERREG 2004-2006</i>
Intézkedés	Db	EUR	Db	EUR	Db	EUR
1.1.	3	3 110 337	0	0	3	3 110 337
1.2.	4	2 727 012	10	1 587 242	14	4 314 254
2.1.	2	1 119 590	2	374 520	4	1 494 111
2.2.	3	208 898	3	142 551	6	351 449
2.3.	2	523 276	4	176 219	6	699 495
2.4.	3	288 929	3	103 153	6	392 081
SUM:	17	7 978 043	22	2 383 684	39	10 361 727

Forrás: Hungary/Romania and Hungary/Serbia-Montenegro, 2000–2006 Final programmed evaluation

5. A szomszédsági programok hatásai a régiók közötti kapcsolatokra

Felmerül a kérdés, hogy ezek a programok milyen mértékben hatottak a két régió közötti kapcsolatok fejlődésére. Erre a kérdésre legegzyaktabb választ két sikeresen megvalósult program bemutatása ad. Mindkét programra az első kiírásban került sor, tehát olyan körülmények között, amikor ezek a pályázók voltak Szerbiában az első szubjektumok, akik uniós pénzhez jutottak, és ennek megfelelően úttörő szerepet játszottak a források lehívásában, valamint a szerb intézményi bürokrácia (akik bizony nem igen voltak tisztában az uniós források allokálásának folyamataival) tévelygéseinek akadályait is legyőzték.

A 2004–2006-os programidőszakban meghirdetett 2 INTERREG pályázati felhívás keretében az alábbi együttműködési lehetőségekre lehetett pályázni:

1. Prioritás: A határ menti terület térségi, fizikai és infrastrukturális integrációjának erősítése

1.1 Intézkedés: A határ menti infrastruktúra javítása

1.2 Intézkedés: A környezetvédelem és az árvíz megelőzés területén fellelhető közös kihívások kezelése

2. Prioritás: A piacok integrációját elősegítő és a helyi közösségek közötti koherenciát erősítő együttműködési kezdeményezések támogatása

2.1 Intézkedés: Az üzleti infrastruktúra és a közös üzleti szolgáltatások fejlesztése

2.2 Intézkedés: A kis- és középvállalkozások együttműködésének támogatása

2.3 Intézkedés: Intézmények és közösségek közötti együttműködés támogatása

2.4 Intézkedés: Együttműködés elősegítése a kutatás és technológiai fejlesztés (KTF) és a humán erőforrás fejlesztés területén

Pályázhattak köz- vagy magánjog által meghatározott, közhasznú vagy meghatározott közfeladatok ellátására létrehozott non-profit jogi személyek, egyes témákban kis- és középvállalkozások, amelyek az együttműködésbe legalább egy szomszédos országbeli partnert bevontak az érintett határrégiókból, és székhelyük vagy regionális/helyi fiókjuk e térségben működött.

A továbbiakban, két sikeres program sorsáról és hasznosulásáról írunk.. Mindkettőt 2006-ban indították.

5. 1. Első program (Interreg 2006-2007)

A falusi turizmus lehetőségeinek fejlesztése a határmenti régióban (2006. május 15.- 2007. augusztus 15.) című INTERREG projekt során a pályázók arra keresték a megoldást, hogy hogyan lehetne a határ két oldalán meglévő falusi turisztikai potenciálokat összekapcsolni, és egymást erősítve egy határon átnyúló klaszterbe csomagolva, közös programcsomaggal kilépni a turisztikai piacra. A pályázók a szabadkai Csornai Richárd Ökológusok Egyesülete és partnerük, a Mórahalom Homokhát Eurointegráció Kht. célja a projekttel az volt, hogy a természet és a régió adta lehetőségeket kihasználva a lehető legnagyobb mértékben fejlesszék a falusi- és ökoturizmust a határ menti térségben. Cél volt, hogy a projekt végére a falusi turizmussal foglalkozók száma Vajdaságban a jelenlegi értéket 30%-kal meghaladja, és a foglalások száma legalább a duplájára növekedjen. A projekt során feltérképezték mindazokat a vállalkozókat, akik falusi turizmussal foglalkoznak, vagy ezt szándékozzák tenni. A kutatási anyagból egy középtávú fejlesztési tervet készítettek, oktatási kurzust tartottak, majd harmadik lépésben egy határon átnyúló klasztert hoztak létre a magyar vállalkozókkal. Kidolgozták a klaszter marketing tervét, valamint egy határon átnyúló közös programcsomagot, amellyel kiléptek az Unió turisztikai piacára. Kézzel fogható eredmény volt még egy közös PR kiadvány, valamint egy internetes oldal működtetése.

A projekt hozadékaként jó kapcsolat alakult ki a két ország turisztikai vállalkozói között, akik azóta is tartják egymás között a kapcsolatot, látogatásokat szerveznek egymáshoz. A projekt fő célkitűzései megvalósultak: egymáshoz küldik a vendégeket a határon át. Szerbiában növekszik a falusi turizmus potenciálja, ami a magyar vállalkozóknak is előnyös, mert a bejáródott vendégkörnek újabbnál újabb attrakciókat kell mutatni, ami az alig néhány kilométerre távolabb lévő Vajdaságban széles körben megtalálható.

5. 2. Második program (Interreg 2006-2008)

A másik vizsgált projekt: *Két állatkert egy Európában - Állatkertek határok nélkül a természetvédelmi oktatásért* (2006. május 15. - 2008. május 15.) témában, más aspektusból fontos számunkra. A Palicsi Állatkert és a Szegedi Vadaspark közötti projekt célja a képzés és a környezetvédelem előtérbe helyezése volt, a fiatalok közötti kapcsolatok kialakítása mentén. A projektben a két pályázón kívül részt vett még ötezer általános iskolás gyerek, akik számára képzéseket szerveztek a partner országban. A projekt keretében mindkét országban, mindkét állatkertben kiépítettek egy-egy oktatási-továbbképzési centrumot, illetve folyamatos oktatási programokat szerveztek Szabadka és Szeged általános iskolásai számára azzal, hogy a fiatalok a partner állatkertekbe utaztak a határ másik oldalára.

A projekt fő célja a képzés, a környezetvédelmi életformára nevelés mellett az emberek közötti kapcsolatok kialakítása és fejlesztése volt. Amellett, hogy megvalósultak az infrastrukturális és képzési programok, a projekt jelentősége abban állt, hogy az iskolások mellett megmozgatta azok családjait is. Indukált egy kapcsolatkeresési folyamatot, amelynek során azok a fiatalok, akik részt vettek a programban, a későbbiek során önállóan vagy családjukkal újra meglátogatták a másik várost, az ott megismert embereket. Ez a folyamat azóta is tart, ami további emberi/üzleti kapcsolatokat jelent a térségben.

5.3. Konklúzió

Hosszú ideje válságövezetként és vízumköteles országgént kezelték Szerbiát. Újabb, Szerbia Európa Unióhoz való csatlakozásának útján, szükségessé vált a kölcsönös paradigmaváltás a határon átnyúló együttműködésekben, amelynek a célja az intézmények, vállalkozások együttműködése a „légiessedő” határokon

át. Az eurorégió típusú együttműködések nem elegendők (ld. a DTKM-Eurorégió tevékenységét). Mellettük erősíteni kell a kisebb, konkrét bi- és trilaterális intézményesült interregionális együttműködések formáit. Így válnak fontossá a *kistérség–kistérség*, *kistérség–város*, *város–város* kapcsolatok vagy városösszövetségek, határ menti településszövetségek, kvázi „mini-eurorégiók”. Hamarosan felismerhetővé válnak majd a nagy- és középvárosok „kapuvárosi” (*gateway*) szerepei és azok a tranzitfunkciók, amelyek a településközi kapcsolatokat helyezik előtérbe. Ehhez csatlakoznak majd a *vállalkozói övezetek és a hozzájuk tartozó ipari parkok* határon átnyúló kapcsolatainak elmélyülése.

Az eddigiekben kialakult helyzet tapasztalatai:

- a határon átnyúló kapcsolatok intézményesült formái erősítik a határrégiók interaktív funkcióit, az infrastrukturális hálózati rendszerek összekapcsolását és közös fejlesztését;
- a régiókapcsolatokat nagyban befolyásolja és lelassítja a központi irányítás (Belgrád, Budapest);
- a határrégiók és az interregionális együttműködések az észak-vajdasági lakosok számára kiemelt prioritás, mert a határon átívelő kooperációk elősegítik az uniós források megszerzését, hatékonyabb felhasználását és a határ menti kettős perifériajelleg felszámolását;
- a gazdasági–társadalmi felzárkóztatás feltétele a gazdasági együttműködés; az új országos és regionális gazdasági kapcsolatterendszerek kialakulása a határ menti régió településeinek *túlélését és fejlődését* eredményezhetik;
- az EU regionális politikája kiemelt figyelmet fordít a határ menti térségek összehangolt fejlesztésére, eddig a Duna–Körös–Maros–Tisza Eurorégió hatékonysága nem kielégítő. A kapcsolatteremtésben a *határátkelőhely nélküli térségek* halmozottan hátrányos helyzetben vannak. A határ menti fekvés csak abban az esetben *előnyös*, ha egy fejlettebb gazdaságú tér érintkezik relatíve fejlettebbel.

6. A jövőbeni együttműködési lehetőségek

Az *INTERREG Szomszédsági programot* a 2007–2013-as programozási időszakban az *IPA program*²⁷ váltja fel, amely mind a határ menti projektek, mind a csatlakozás előtt álló országok más strukturális és kohéziós politikáinak támogatását tűzte ki célul. Annak ellenére, hogy ez a program a 2007–2013-as programozási időszakra vonatkozik, az első pályázati kiírásokra magyar–szerb viszonylatban — amely a két szomszédos régió és azon belül a közös fejlesztések szempontjából rendkívül fontos — csak a 2009. év végén került sor. A programozási időszak első felében a határ menti projektek támogatására összesen 50 millió euró áll rendelkezésre, amelyet kimondottan határon átívelő hatású projektekre lehet elkölteni, így azt tudjuk előrevetíteni, hogy a két régió közötti kapcsolatok mind a kormányzat, mind a civil szféra, mind a gazdaság részéről jelentős fejlődés előtt állnak.

Kérdésként merül fel, hogy melyek azok a lehetőségek, amelyek ezeket a már meglévő kapcsolatokat tovább tudják fejleszteni, illetve melyek azok a problémák, amelyek mindkét régióban fennállnak, és amelyeket csak közösen lehet megoldani. Az egész területi együttműködésre nagy hatással bír az *Európai területi együttműködési csoportosulás intézménye (EGTC)*. Létrehozására az Európai Parlament és az Európai Unió Tanácsa által 2006. július 5-én kihirdetett 1082/2006/EK rendelet ad lehetőséget.

Az EGTC-jogszabály megalkotása egy több éves előkészítő folyamat eredménye. Létrehozásának két fő oka volt: az eurorégiók erősödése és az INTERREG program szükségessé vált reformja. Az EGTC ahhoz hasonló társulás, mint amilyenek Magyarországon a kistérségi társulások (de azokkal nem azonos forma). Az eurorégiók fokozatosan át fogják adni a helyüket olyan EGTC-knek, amelyek nem csak kulturális, sport és egyéb intézményi együttműködésekre törekszenek, hanem saját intézményeket (kórházakat, mentőszolgálatokat, iskolákat, vállalkozásokat) működtetnek a két érintett tagállam határán keresztül. Várható, hogy már a 2014–

---

²⁷ A támogatás öt komponensen keresztül valósul meg: (a) Átmeneti segítségnyújtás és intézményrendszer kiépítése, (b) Határon Átnyúló Együttműködés, (c) Regionális fejlesztés, (d) Humán erőforrás fejlesztés, (e) Vidékfejlesztés. A Határon Átnyúló Együttműködési komponens célja, hogy elősegítse a jó szomszédai viszonyt, erősítve mindkét ország stabilitását, a közös érdekek érvényesülését, valamint a két ország harmonikus, kiegyensúlyozott és fenntartható fejlődését. A jelenlegi (2008-) programban Magyarország és Szerbia az IPA komponens keretein belül működik együtt. A program lebonyolítása közös pénzügyi forrásból egységes szerkezetben történik, közös döntéshozatal alkalmazásával. A Program keretében hét évre (2007-13) összesen 50,1 millió Euró közösségi támogatás (IPA) áll rendelkezésre és lehetőséget kínál különböző projektek megvalósítására az „Infrastruktúra és Környezet”, valamint a „Gazdaság, Oktatás és Kultúra” prioritási tengelyek keretében.

2020 közötti időszakban kiemelt prioritássá válik az EGTC-k támogatása az európai területi együttműködés célkitűzésen belül. Az EGTC jogi személy, a csoportosuláshoz való csatlakozás önkéntes. Tagjai lehetnek az Európai Unió tagállamai, regionális hatóságok, helyi hatóságok, közjogi intézmények, illetve a felsorolt szervezetek által alkotott társulások. A tagoknak legalább két EU-tagállam területén kell elhelyezkedniük. Nem uniós, ún. "harmadik állam" nem lehet az EGTC tagja, azonban regionális vagy helyi hatósága, közjogi intézménye (külön megállapodás, illetve megengedő nemzeti jogszabály megléte esetén) igen.

Figyelemreméltó, hogy a csoportosulásnak képesnek kell lennie mind a *Közösség által társfinanszírozott együttműködési programok* (ERFA, Strukturális Alapok), mind a kizárólag tagállami vagy szubállami szinten kezdeményezett programok keretében az együttműködés menedzselésére, végrehajtására. Ezáltal lehetőség nyílik a résztvevők igényeinek megfelelő, és nem a közösségi források lehívhatósága által gerjesztett területi együttműködés kialakítására, másrészt a Közösség is lehetőséget nyer a közösségi pénzalapoktól független együttműködési programok monitoringjára.

Fontos hangsúlyozni, hogy az EGTC mint közösségi eszköz a területi együttműködés mindhárom — határokon átnyúló (cross-border), transznacionális (transnational) és interregionális (interregional) — formája esetében alkalmazható, vagyis az ilyen együttműködést a megvalósító partnerek is életre hívhatják. A csoportosulásra a *Rendelet*, az *Egyezmény*, az *Alapszabály*, valamint azon állam jogszabályai vonatkoznak, melyben a csoportosulás székhelye található. A csoportosulás a tagok által az Egyezményben ráruházott feladatokat látja el a rendelet keretein belül. A feladatoknak elsősorban a gazdasági és társadalmi együttműködés megerősítését célzó területekre kell összpontosulniuk.

A két régió határterületén lehetőség van EGTC létrehozására, amely a Szabadka—Szeged tengely mentén helyezkedik el, ami mellett megjelenik még a Baja—Zombor tengely másodlagos kiegészítő szereppel, illetve egy harmadik, mindkettő felett álló tengelyt tudunk még létrehozni; ez pedig a Kecskemét—Újvidék tengely. Ez a három tengely egymásra épülve egy közös fejlesztési stratégiát kialakítva nagy lehetőségeket rejt magában.

Jelenleg mindenképpen a Szeged—Szabadka tengelyre kell fókuszálni, ami több szempontból kiemelkedik az egész határ régióból. E két város viszonya fogja meghatározni a határtérség hosszú távú fejlődését, legyen az bármilyen irányú is, hogy egymással közös úton indulnak-e el (együttműködési tervekkel) vagy pedig (rivalizálva) elválnak útjaik. Ez utóbbi nehezen elképzelhető, mert nem csak a történelmi múlt, hanem a természeti és társadalmi viszonyok is a közös haladást determinálják.

E két nagyváros és a kisebbik Baja—Zombor tengely mellett a határ mindkét oldalán kistéleplési gócpontokat tudunk meghatározni. Ezek hasonlítanak a kistérségi központokra Magyarországon, illetve a községi központokra Szerbiában. Ilyenek: Bácsalmás, Kiskunhalas és Mórahalom, illetve Topolya, Kishegyes, Magyarkanizsa, Zenta és Ada. Ha továbbgondoljuk a térség együttműködési hálózatát, akkor a két ország mellett ezt a tengelyt ki tudjuk terjeszteni nyugatra Horvátország (Eszék), keletre pedig Románia (Temesvár) irányába, ami egy a DKMT-t felülíró 4 országot magába foglaló határon átvívelő multilaterális fejlesztési tengely lehet. Mind a szűkebb. 2 országra kiterjedő tengely, mind pedig a szélesebben vett fejlesztési tengely egy innovációs fejlesztési régió alapja lehet, melyet megfelelő fejlesztési stratégiával és együttműködéssel prosperáló európai fejlesztési övezetté lehet alakítani.

Az EGTC keretein belül olyan, elsősorban a természetföldrajzi és infrastrukturális problémákra lehet megoldást találni, mint a két ország határának mentén évtizedek óta tervezett Bajától induló Duna—Palicsi-tó csatorna, amellyel így a meglévő Palics—Tisza csatornán keresztül megnyílik egy új irány a Tisza felé, nem beszélve az öntözhető területek nagyságának radikális növekedésétől. Közösen kell fellépni a Bácskai homokhátság elsivatagosodása ellen, illetve olyan más kérdésekben, amelyek csak közös erővel oldhatók meg.

Mindezekre a problémákra csak abban az esetben tudunk adekvát választ adni, ha a most meglévő kapcsolatokat még szorosabbra fűzzük, és ehhez egy irány van csak: Szerbia integrációja. Ha ez megtörténik, akkor az Európai Unió keretein belül a két régióban rejlő potenciálok közös kiaknázása nagy lehetőségeket rejt magában.

Következtetések

A Vajdaság és Dél-Alföld szomszédos régiók kapcsolatát az utóbbi két évtizedben több tényező határozta meg. Politikai szempontból volt elsősorban az eltérés, ugyanis míg Magyarország a kilencvenes években a rendszerváltás reménykeltő útján volt, addig Szerbia háborús és válságos korszakát élte. A gazdasági és privatizációs folyamatokban szintén Magyarország került előbbre, ami 2004-ben az Európai Unióhoz való csatlakozását eredményezte. Szerbia az utóbbi évtizedben került a stabilizálódás és demokratizálódás útjára, ami nyitottságot igényelt, és a határ menti kapcsolatoknak az európai standardok mentén adott teret.

A két ország, valamint a Vajdaság Tartomány és Dél-Alföld régiókapcsolatában megnyilvánuló legmarkánsabb jelenségek között voltak: a határon átvívelő migráció, a lakosságmozgás, az EU által

kezdeményezett nemzetközi együttműködési programok, az intézményes kapcsolatok szintje és a lakossági, civil és vállalkozói kezdeményezések sikerei.

1. Migrációk

A fél évszázados szerbiai elvándorlási jelenség Vajdaságnak több szempontból kárt okozott, ugyanakkor a dél-alföldi térség is szembekerült a bevándorlók beilleszkedési gondjaival. A *mai imigránsok* főleg szakemberek (informatikus, mérnök, innovátor, programozó, mikrobiológus, tudományok doktora, orvos, mérnök, művész, sportoló), idegen nyelvet beszélők, kezdő tőkével rendelkezők. Az emigráció következményei főleg negatívak: anyagi veszteség (tőkeelvonás, visszatéríthetetlen képzésköltségek), szakemberhiány, demográfiai deformáció, lakosságfogyás (fiatal férfihiány). A vajdasági áttelepülők csoporttípusai Magyarországon: a polgárháborút megelőző időszakban (1989–91) a *kivándorló vendégmunkások*; azután a háború kezdetén és a hiperinfláció idején (1992–93) a *vállalkozók* voltak a kilépők, őket követték a *gazdasági bevándorlók* és a polgárháború veszélye előtt *menekülők* (1992–95), akik kevés tőkével, gyakran az otthoni kapcsolatokra támaszkodva lelnek új munkahelyre (feketézők, vagy „menekülő vállalkozó”). Az anyaországba irányuló emigránsok között van a *tanulóifjúság* is.

A magyarországi befogadó-készség kimutatja, hogy a menekültekre vonatkozó pozitív tartalmú magatartás csökkent, mert a lakosság türelme fogy a százezres nagyságot látva. A politikai menekülteket megértően fogadják, a gazdaságiakat ellenszenvvel.

2. Intézményes régiókapcsolatok

A tömeges migrációt immár felváltják a regionális kapcsolatokat építő, határokon átnyúló érdekkapcsolatok, amihez nagyon fontos a közös tervezés és programok (pl. régiókapcsolatok Dél-alföld és Vajdaság között vagy a határ menti kapcsolatok helyi szándékok szinkronjaként), azután a forráskoordináció és jövedelemhatékonyság (pl. szigetszerű fejlesztések, térségi optimalizálás, közös programok szinkronja, szinergikus hatások). Mindebben fontos szerepük van a korábban spontán módon együttműködő szervezeteknek, amelyek ma már eurorégiós formációk vagy területi együttműködési csoportosulások lettek. Az eddigi teljesítmény ugyan nem kielégítő, mégis a DKMT Eurorégió működésének elmúlt évei bizonyítják, hogy a térségi kapcsolat már túllépett az azt kezdeményező önkormányzati szereplők kompetenciáin. Számos új területet fedeznek fel a közös hírszolgáltatástól az egyetemi kutatási kooperációkig, az ifjúsági szervezetek együttes programjaitól a katasztrófavédelmi szervek működésének összehangolásáig.

3. Lakossági, civil és vállalkozói kezdeményezések

Fontos úgy kezelnünk az utóbbi évtizedek intenzív (habár egyirányú) migrációs folyamatait, hogy abból pozitív előnyöket kovácsoljon mindkét ország. Ennek egyik jelentős útja a közös regionális fejlesztési elemek kidolgozása, amelyekből ma még hiányzik egy jól átgondolt, a különböző területi szinteket érintő, egymásra épülő, hálózatos együttműködésen alapuló országos innovációs rendszer.

Irodalom

- Antalóczy Katalin–Sass Magdolna: *A külföldi működőtőke-befektetések regionális elhelyezkedése és gazdasági hatásai Magyarországon*. Közgazdasági Szemle, 2005. május
- Duna–Körös–Maros–Tisza Regionális Együttműködés*. Eurorégió kiadványa, 2002.
- Gábrity Molnár Irén: *Szerbia és Vajdaság demográfiai mutatói – migrációk*. In: Gábrity Molnár Irén–Riczy András (szerk.): *Kistérségek életerejé – Délvidéki fejlesztési lehetőségek*. Regionális Tudományi Társaság, Szabadka, 2006.
- Gábrity Molnár Irén: *A vajdasági magyarok és az EU*. Közép-Európai Közlemények – Történészek, geográfusok és regionalisták folyóirata, Szegedi Tudományegyetem, Szeged II/ 4–5. No. 6–7. 2009/4–5. 72–79. p.
- Gábrity Molnár Irén: *A szerbiai emigráció fél évszázada*. In: *Határtalan határok c. jubileumi Nemzetközi Földrajzi Konferencia*, Dobogókő, 2008. október 26–27. p.
<http://www.gabritymolnariren.com/konferenciak.html>
- Gábrity Molnár Irén: *A jugoszláviai magyarok vándormozgalmának okai és méretei*. In: Gábrity Molnár Irén–Mirnicz Zsuzsa (szerk.): *Fészekhagyó vajdaságiak*. Magyarságkutató Tudományos Társaság, Szabadka, 2001.
- Gábrity Molnár Irén: *A választópolgárok véleménye a reformtörekvések üteméről*. In: Gábrity Molnár Irén–Mirnicz Zsuzsa (szerk.): *Közéleti barangoló*. Magyarságkutató Tudományos Társaság, Szabadka. 2005. 13–36. p.
- HÍD hírlevél, Feliciter Kiadó, http://dkmt.netion.hu/textpage.html?lang=hu&loc=0& menu_id=196
- Hungary/Romania and Hungary/Serbia Montenegro, 2004-2006 Final programmed evaluation*, VÁTI Hungarian Public Nonprofit Company for Regional Development and Town Planning, Hungarian Academy of Sciences Centre for Regional Studies, West Hungarian Research Institute, 2009.

- Huszka Beáta: *A szerb–magyar gazdasági kapcsolatok fejlődésének lehetőségei Magyarország EU-csatlakozása után*. Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány, Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilization, Budapest, 2005.
- KSH, *Külkereskedelem a legfontosabb országok szerint*, 2005. január 3. http://portal.ksh.hu/portal/page?_pageid=37,109886&_dad=portal&_schema=PORTAL&szo=szerbia
- Mirnic Károly: *Betelepítések, kitelepítések és vándormozgalmak*. In: Gábrity Molnár Irén–Mirnic Zsuzsa (szerk.): *Fészekhagyó vajdaságiak*. Magyarságkutató Tudományos Társaság, Szabadka, 2001.
- Nagy Ágnes (szerk.): *EU-csatlakozásunk miatt bekövetkező mennyiségi (forgalmi) és minőségi (piacra jutás) változások*. Kopint–Datorg, 2004, május, 223–224. p.
- Papp Árpád: *A vajdasági magyar áttelepülők sorsa az anyaországban*. In: Gábrity Molnár Irén–Mirnic Zsuzsa (szerk.): *Fészekhagyó vajdaságiak*. Magyarságkutató Tudományos Társaság, Szabadka, 2001.
- Pál Ágnes: *Dél-alföldi határvidékek, A magyar–szerb–román határ menti települések társadalom-gazdaságföldrajzi vizsgálata*. Bornus Nyomda, Pécs, 2003.
- Raffai Judit (szerk.): *A falusi turizmus középtávú fejlesztésének stratégiája*. Csornai Richárd Ökológusok Egyesülete, 2006.
- Ricz András: *Egy határon átívelő régió (EGTC) kialakításának lehetőségei a szerb–magyar határtérségben*. Central European Journal of Regional Development and Tourism 2009/1.
- Soós Edit: *Az önkormányzatok és az Európai Unió kohéziós politikája*, Szeged Biztonságpolitikai Központ. Oktatás és felkészítés. C–8.
- Szónokyné Ancsin Gabriella: *Külföldi működőtőke gazdaságformáló szerepe a Dél-Alföldön*. Földrajzi Konferencia, Szeged, 2001.
- Szónokyné Ancsin Gabriella: *A jugoszláv működőtőke a Dél-Alföldön*. FÁROSZ Nyomda, Szeged, 2001.
- Tanić, Živan: *Ekonomске emigracije: klasno odredjenje i svest*. Sociologija 1972. Beograd, 441–461 p.
- Tóth Pál Péter: *Haza csak egy van? Menekülők, bevándorlók, új állampolgárok Magyarországon (1988–1994)*. Püski Kiadó, Budapest, 1996.
- Ugovor o osnivanju Mađarsko-Vojvođanskog saveta za ekonomski razvoj u regionu*, 14. 15. 2007. Novi Sad. http://www.region.vojvodina.gov.rs/images/stories/dokumenta_PS/Informacija_IzvršnoVece.pdf
- Honlap-források:*
- http://portal.ksh.hu/portal/page?_pageid=37,109886&_dad=portal&_schema=PORTAL&szo=szerbia
- http://www.region.vojvodina.gov.rs/images/stories/dokumenta_PS/Informacija_IzvršnoVece.pdf
- http://hu.wikipedia.org/wiki/D%C3%A9lkelet-eur%C3%B3pai_Stabilit%C3%A1si_Paktum